Romantisch verleden van Over-Holland

„Es ist eine alte Geschichte"
„doch bleibt sie immer neu....."

Ongeveer twee jaar geleden bracht Dr. J. F. M. Sterck mij een merkwaardig document uit het laatst der 17e eeuw, afkomstig uit een verzameling oude boeken en papieren die bij Frederik Muller in veiling waren gebracht. De fijne speurzin van dezen geleerde had hem dadelijk doen inzien dat hij in het bezit was gekomen van een prachtig roman-materiaal. Of diezelfde speurzin hem ook op den goeden weg geleid heeft, toen hij mij aanspoorde die stof tot een roman te verwerken, zal uit de toekomst moeten blijken. Mochten evenwel mijn krachten te kort schieten, aan die eervolle opdracht zóó te voldoen als ik zelf wel zou wenschen, zeker had Dr. Sterck aan niemand zijn vondst kunnen afstaan, die er meer genot van gehad zou hebben dan ik en zich dan ook met „hart en ziel" die er aan geven kon.

Dat ik twee jaar lang het document bewaarde, het telkens eens lezend en weer lezend zonder aan het boek te beginnen, vind zijn oorzaak niet alleen in de omstandigheden, maar wel degelijk grootendeels in mijn overtuiging dat dit boek geschreven moest worden op de plaats der handeling zelve en slechts met de grootste reserve de pen mocht opgenomen worden om de personen en toestanden uit zulk een ver verleden te doen herleven. En die plaats der handeling was zoover ik uit het document kon nagaan, de schoone Vechtstreek, een gedeelte van ons land dat mij altijd aangelokt had, maar tot nu toe onbekend was gebleven. April 1929 bracht mij eindelijk naar het terrein van onderzoek. Voorjaar kon men het niet noemen. Het sneeuwde nog en een gure wind blies uit het Noorden, maar allengs is de lucht opgeklaard, is de zomer gekomen en tegen het eind van Juli was ook mijn werk hier afgeloopen en moest ik weder terug naar eigen woonplaats. Toen was ook voor mij de lucht opgeklaard. Uit de chaos van sneeuwvlokken is het landschap te

voorschijn gekomen, uit de ontelbare stoffige oude, vergeelde archiefpapieren zijn de hoofdpersonen eindelijk verrezen en zij werden zoo levend, dat ik soms schroomde hun hartsgeheimen bloot te leggen en hen zonder ze te kwetsen met mijn fantasie te vereenigen. Ik vraag hen daarvoor vergeving, maar als ik hen toespreek mag ik ook niet vergeten de thans levenden te danken voor die herrijzenis na 250 jaar, een herrijzenis met al het lief en leed, de goede en slechte eigenschappen, de groote en kleine gevoelens uit de 17e eeuw.

De thans levenden, zonder wier hulp het mij niet mogelijk ware geweest een eenigszins getrouw beeld van dien tijd te geven, zijn de Heeren Archivarissen van de Gemeente en Rijksarchieven te Amsterdam en Utrecht, de Heeren Burgemeesters uit de Vechtstreek en de leden van het Oudheidkundig Genootschap „Niftarlake", op wier vereerend verzoek ik dit kleine overzicht schrijf.

Het document mij door Dr. J. F. M. Sterck gebracht, gaf namenlijk aanleiding tot veel onderzoek, wilde de daaruit getrokken roman eenigszins op volledigheid en historische juistheid bogen. Het was een processtuk bevattende verschillende memories van aanklager en verdediger ingediend bij den Hoofd-officier Mr. Jacob Jacobsz te Amsterdam. De aanklager was zekere Jacob Poppe wonende op een „lustplaetse" omtrent de Nieuwersluys. Verdediger was de heer Frederik de With, die een zomerverblijf had te Loenersloot genaamd Slootwijk (Slotwijk). Deze kwam op tot „defensie van zijn zoone François de With" die gedagvaard was *„over en ter zaake van het praetens vervoeren, seducuren, en verbergen van Margaretha Jacoba Poppe, mitsgaders het houden van de zalve, buiten de Magt, pligt en gehoorzaamheid van haare ouders"*.

En daar de jonge de With [1]) bijgevolg niet aanwezig was, zoo kon Frederik de With *„als deszelfs vader, niet afwezen, van Uw Ed.Agtb. met alle respect, des wegen eenig esclaircissement te geven; zoodanig namentlik, dat daar uit handtastelik bevonden zal worden, dat de voorsz. aangevangen proceduuren, onder reverentie, geheel en al zonder fundament syn"*.

Deze toelichting die drie bladzijden groot formaat met kleine

[1]) De naam de With wordt nu eens met een t, dan met th of tt geschreven. Het was de naam van den bekenden graveur en kaartendrukker te Amsterdam.

letter gedrukt beslaat, wil aantoonen dat Margaretha niet ontvoerd is doch *„uit eygen beweging, verkooren had haar Vaders Huys te ontwyken,* en *Francois de With haar niet kunnende abandonneeren, voorts ook is gevolgt".*

„Men voege daar bij, dat de enixe wille van Margaretha Jacoba Poppe, in cas subject des te evidenter is en de zaake ook des te meer buyten calange stelt; derwyl gemelde Margaretha *Jacoba Poppe, sig, aan den zelven Francois de With, zeer hoog en dier hebbend verbonden, haar zelven te dier occasie verder overgegeven heeft aan een soort van tendresse, waerdoor den gemelden Francois de With de zaake zelf geen meester was.."*

Om zijn zoon verder te verdedigen, dien Frederik de With als een „eerlyk en ordentelyk Jongman" voorstelt, ende van eene en de zelve Religie als gemelde Margaretha Jacoba Poppe, die bovendien *„ook de verseekering heeft, dat hy tot de lasten van den Huwelyken staat",* bij den Vader *„meer als 't nodige gereed zal vinden...."* komen er meerdere getuigen op, wier verklaringen de eertijds goede verstandverhouding der families Poppe en de With moeten bevestigen en zoo het vreemde gedrag van den Vader van Margaretha in het licht moeten stellen, daar hij den jongen de With meermalen bij zich ontvangen heeft en genegen scheen, terwijl hij een huwelijksaanzoek pertinent afsloeg.

Een greep doende uit de vele acten noteer ik de volgende:

„Compareerden voor Jan Gysbertsz Drost en Symon Jansz. van Carspel, schepenen tot Abcoude, Staten Gerecht, Aart Jansz, wonend op Slootwyk Jan Jansz. Timmerman, tot Loenersloot, en Jurriaan van der Burgh, Bakker tot Baambrug, dewelke verklaarden bij solemnelen Eede, ten verzoeke van de Heer Frederik de With en andere des behorende, dat hen Getuygen wel bewust is, dat in den Jare 1691 *als wanneer de Heer de With de Hofstede Slootwyk in Huur hadde, veel malen hebben gesien dat de Heer Frederik de With en de Heer Jacob Poppe, Sondags op Slootdyk ter Kerke komende, malkanderen seer beleefdelyk en vriendelyk hebben bejegend, en dat veel tyden Juffrouw Margaretha Jacoba Poppe, door de Heer Fransiscus de With is opgepast, haar brengende somtyds hand aan hand aan de Wagen van haar Ew. Vader Jacob Poppe in presentie van de gantsche Gemeente die uyt de Kerk quamen, gevend voor reden van wetenschap dat zy Getuygen, gaande op Sloot-*

dyk ter Kerke, zelve met eygen oogen gesien hadden. Zoo waarlyk most haar Getuygen God almagtig helpen. Actum den 9 November 1693. Ouden-Styl.

A. VEENMAN, Secretaris.

En de volgende:

„Op huyden den 6 February 1694. Compareerde voor my David Stafmaker Varlet, Openbaar Notaris, by den Hove van Holland geadmiteert t' Amsterdam resideerende, Adriaan Jacobsz. vander Voort, out 38 jaren, jegenwoordig woonende op de Reguliersgragt, by Willem de Gotter, Stal-meester, dewelke ten versoeke van de Hr. Frederik de Wit, en andere des noods synde, heeft verklaart ende geattesteert, hoe waar is dat de Heeren Joannes en Jacobus Poppe, soonen van den Heer Jacob Poppe, in 't laatst van den jare sestien hondert twee- en tnegentig, als in 't beginsel van den jare sestien hondert drie-en-tnegentig, dikmaal syn komen besoeken de Hr. Franciscus de Wit op een Teetje, Coffie, als and're Drank, daar by synde ordinary wat versnapering van Waafelen, Karstanien, Aard-Akers of anders speelende gemeenlyk in 't Tiktakbord of met de kaart, synde dit dikmaals en ontellyke reysen geschiet, altemets wel tweemaal in een week, werdende dikmaals in fijn Comperants presentie weder genodigt van de Heeren Poppe, ende dat hy Comparant de voorn. Hr. Francois de Wit verscheyde malen gebragt heeft aan de Huysinge van de Heer Jacob Poppe voornoemt, ende des avonds omtrent acht uuren weder van daar gehaalt, by welke occasie hy comperant dan mede wel zag dat de voorn. Hr. Franciscus de Wit met de Juffr. Margareta Jacoba Poppe, en de Heeren daar by zijnde, 't samen danste, gevende voor redenen van wetenschap, dat hy comparant als Huys-knegt van de Requirant doen zynde, in de vermelde gelegentheden heeft gedient en opgepast, Oor en Oog-getuygen van 't gene voorsz. geweest en alles bygewoont heeft, presenterende 't zelve des noods, nader te bevestigen. Alles opregt gedaan binnen Amsterdam, ter presentie van Jan Panne Smith en Pieter van School, als getuygen hier over gestaan.

Ita Attestor

D. STAFMAKER VARLET,

Nots.

Frederik de Witt heeft zijn reservetroepen zelfs onder personen die in de prilste jeugd van Margaretha Poppe een rol spelen. Als getuigen werden in deze zaak opgeroepen Maria Vliegers oud 53 jaren, Huisvrouw van Jan Harmens Vogelpoel, die dezelfde Baker heeft gehad als Vrouwe Catarina Cromhout, Huisvrouw van Jacob Poppe, verklarend dat het haar zeer wel bekend is dat de „Baaker Marritje Hendriks" Mevrouw Poppe „in 't zelve jaar 1673 in de kraam bewaarde van een dogter".

Verder „d'Eerbare Kniertje Theunis van Egmont, ongehuwde bejaarde Dogter", oud 51 jaren — eveneens „baaker" of kraambewaardster, doch nu in een ander jaar bij Mevrouw Poppe als er een zoon geboren is, welke Kniertje verklaart dat Margaretha Poppe nu (in 1693) over de twintig jaar oud moet zijn, want dat het kind in die dagen toen zij er bakerde „al mooy en soet begon te spreeken en over huys begon te loopen".

Het zou te ver voeren de getuigenissen van alle personen hier aan te halen, welke Frederik de With ter defensie van zijn zoon laat verschijnen. Hij schijnt even vasthoudend te zijn geweest als de Heer Jacob Poppe, die onvermurwbaar was en een verzoek indient dat de proceduren met alle ijver voortgezet mocht worden, gevende „nader redenen en motieven dienend tot fondament van de Requeste" welke 13 bladzijden groot formaat klein gedrukt beslaan! Alle deze woorden hebben ten doel François de With te veroordeelen en „de ondergeschreve minderjarige dochter Margaretha Jacoba Poppe, weder onder de gehoorsaamheyt van haar ouders" te brengen.

Doch Margaretha blijft bij haar François. Zij verklaart in verscheidene brieven dat zij uit eigen beweging het ouderlijk huis verlaten heeft en „deshalven mijn Heer Franciscus de With seer vriendelijck versocht heeft „met haer te gaen". Zij verdedigt haar liefde tot het uiterste en smeekt haar ouders toch hun toestemming te geven. Roerend is de brief die zij uit het buitenland naar huis schrijft, welke ook is opgenomen in deze memoriën.

Alderliefste Papa en Mama,

In desen Heyligen tijd kom ik my met een verootmoedigt en vermorselt herte schriftelijk voor U Ed. voeten nederwerpen: vastelijk betrouwende, dat 't kleyne Kindeken Jesus, wiens toe-

komste de H. Roomsche Kerke nu plegtelijk is herdenkende, een straalken van fijn tederlijke en niet min goddelijke liefde in U Ed. beyder herte sal believen in te storten, en daar door U Ed. gemoederen soo gedweeg maken, dat U Ed. goedertierentheyt zig eenmaal over een ongelukkig Paar, 't geen tot nog gelijk als Ballingen uyt Huys en Vaderland gints en weder heeft gesworven, sal believen te ontfermen. Ah! Papa en Mama lief, wist U Ed. eens hoe seer my 't verstaan van uwer beyder onpaslijkheden, ja tot in 't binnenste van mijn ziel getroffen had? En kost ter contrarie, dese mijn swakke Veder, de overgroote vreugde en blijdschap, die de kennisse der herstelling van U Ed. beyder gesontheyt my over eenige weeken bybragt. U Ed. te kennen geven? En kon ik U Ed. daar-en-boven ons beyder wensch en begeerte, die wy hebben, om U Ed. uyt al ons hart en ziel te mogen dienen, doen geloven? Wy leefde van nu of aan in volle hoop, dat U Ed. door een Christelijk mede-doogen ingenomen, ons Huwelijk ontwijfelijk soud toe-staan, en ons in 't kort in ons Vaderland laten wederkeeren. Ik kom dan met dit lief Kindeken, 't geen wy nog van daag in 't Hoogwaardigste ontfingen, vereenigt, U Ed. op 't alder-onderdanigste smeeken en bidden, dat U Ed. 't misdrevene belieft te vergeven, en vergeten. Ey! laat dit kleyn Kindeken, die, zijnde God en mensch, ons menschen (soo dra wy zulx uyt'er herte van hem verzoeken) vergeeft, by U Ed. mijn kragtige voorspraak zijn; Hy verzoekt van U Ed. dat U Ed. vergeeft die geene, die U Ed. misdaan hebben, gelijk U Ed. wenscht vergeven te zijn: Onmogelijk is 't, dat U Ed. dit aan hem, die alles weet, siet, en regeert, kunt weygeren. Erbarmt U Ed. onser dan bid ik U Ed. in sijnen Naam, en vergeeft 't misdaane, en laat mijn swakke ziel en lighaam door U Ed. goede gratie en gunste een nieuw leven krijgen: Stemt dog ons Huwelijk toe: laat ons niet langer, als Ballingen, vlugtig zijn: en laat eyndelijk U Ed. barmhertigheyt door U Ed. ordre ons in ons Vaderland wederkeeren; waar toe wy den Almogenden onophoudelijk zullen bidden, dat hy U Ed. sal believen te bewegen, en U Ed. beyde in lange gesondheyt spaaren. Blyvende, naar onse hertsgrondige recommandatie, dien ik altoos was, en sal tragten te blijven,

Alderliefste Papa en Mama
U Ed. Dienstbereyde Dogter en Dienaresse
MARGARETA JACOBA POPPEN.

Ceulen, den 3. November 1693.

Een nieuwe Rotterdamsche Courant van 20 Maart 1906 bespreekt onder de feuilletons, „oude boeken en papieren" toevallig deze oud-procedure en de schrijver die ook getroffen is door den inhoud, besluit „Wat het einde is geweest van dit proces blijkt uit de stukken niet". Ik zou hun nu kunnen antwoorden dat na onderzoek op het Amsterdamsch Gemeente-archief gebleken is dat Francois en Margaretha in de maand Mei van het jaar 1694 ondertrouwd zijn te Amsterdam. Francois bijgestaan door zijn vader, Margaretha door de aanwezige heeren Schepenen, en dus niet met consent harer ouders. Dat de Heer Jacob Poppen twee maanden te voren was overleden en begraven is in de oude kerk te Amsterdam. Het geheel heeft dus een tragisch verloop gehad daar er moeilijk van een verzoening tusschen ouders en dochter sprake kan zijn geweest. Laat ons hopen dat Margaretha en François althans gelukkig zijn geweest en zoo hun leed eenigzins vergoed werd door hun trouwe liefde.

Een belangrijk punt bleef gedurende het onderzoek altijd, waar ergens, die „Lustplaetse omtrent de Nieuwersluis" gelegen had? Dat het geen onaanzienlijk heerenhuis moest geweest zijn, zelfs grooter en aanzienlijker dan het reeds bekende Slootwijk. (Slotwijk), bleek reeds uit de memories der twee heeren, waarin een zekere trots van Jacob Poppe niet te ontkennen viel; later ook uit de archiefstukken waardoor ik gewaar werd dat Jacob Poppe, coopman tot Amsterdam, kleinzoon van den rijken burgemeester te Amsterdam, wonende in het prachtige huis De Gulden Steur, op den Kloveniersburgwal, ook op zijn „lustplaetse" aan de Vecht zeker weelderig ingericht moest zijn.

Na zes weken ijverig zoeken, helaas zonder resultaat, redde een briefje van den Heer W. Doude van Troostwijk, wiens familie zulke uitgebreide bezittingen aan de Vecht heeft, mij uit de onzekerheid. De Heer Doude van Troostwijk, die door den kunstschilder N. Bastert van mijn mislukte pogingen tot onderzoek naar Poppe's woonplaats gehoord had, was zoo welwillend in zijn archiefschat te gaan zoeken, met het resultaat dat ik in zijn woning, hem naar aanleiding van het briefje, bezoekend, verschillende waardevolle documenten vond uitgespreid, allen betrekking hebbend op den Heer Jacob Poppe. Deze documenten kwamen uit het archief van.... Over-Holland! Het geduld werd dus wel beloond! Wie had durven denken dat Margaretha's liefdestragedie zich op die prachtige plaats had afgespeeld?

De namen „Hofstede van Heer Jacob Poppe", of „Lustplaatse aan de Vegt", zelfs (zooals ze eenmaal in een notarieele acte genoemd wordt), „De Plaetse ter A" deden dit niet vermoeden. De naam Over-Holland schijnt de plaats later na den tijd der familie Poppe (die waarschijnijk de eerste bewoonster was), gekregen te hebben. „Plaetse ter A" zal zij genoemd zijn naar de aangrenzende landen van ter A, die grootendeels in het bezit waren van de Heeren Cromhout, broeders van Mevrouw Poppe geb. Cromhout.

De leenbrief waarvan wij hier een afschrift geven, getuigt er van dat de Heer Jacob Poppe reeds in 1676 op Over-Holland woonde en zijn oudste zoon Joannes zijn leenvolger werd.

Leenbrief voor de Heer Johan Poppe omtrent een halve Mr. lants aan syn Hofstede verheelt.

Wij Johan Ortt, Heere van Nijenrode Breuckelen & c/a, doen kondt, dat Wij behoudens ons ende een yder sijns rechts, door Johan de Haas onsen Stathouder der Leenen, na voorgaande opdracht in onsen handen gedaan door Sr. Gerard Block als Gemagtigde van wijlen de Heer Johan Poppe, vermogens Procuratie in dato den 4de May nieuwen Styl 1694, — voor den Notaris Dirck van der Groe en seekere getuygen binnen Amsterdam gepasseerdt ende in onsen Leenregistre mede geregistreert ende ten versoeke van denselven Gemaghtigde, na overlijden van de Heer Jacob Poppe, wederom verlijt en verleent hebben, verlijen ende verleenen mits deese, den Heer Johan Poppe voornoemt als desselfs outste Soon en Leenvolger met omtrent een halve morgen Lants voor desen geweest synde soo hennip als hout-lant en nu aan 't Zuyd-eynd van desselfs Hofstede verheelt geleegen onder Loenen Staten-Gerecht, aan de Vecht, daar ten suyden Sr. Sybrand de Flines als man en Voogt van Juffrouw Agneta Block, met omtrent vyf Morgen lants mede leenroerigh aan onsen huyse Nyenrode en ten westen de gemeene heerewegh naast gelandt en geleegen syn in voegen syn voornoemde Vader Zaalr. daarmeede verleent is geworden op den 3de Juny des Jaars 1681: Te houden hy ende syne Nakomelingen van ons ende van onsen Nakomelingen Heeren en Vrouwen van Nyenrode tot eenen goeden onversterffelyken Erfleen; te verheergewaden als 't verschynt of versterft met eenen roden Sperwer. Ende hierop heeft Sr. Gerard Block, in qualité voorschreven, ons, in handen van

onsen voornoemden Stadthouder huld eedt en manschap van trouwen gedaan na behooren. Hier waren by, aan en over Frederick Mencke en Jan Joosten van Ryn als Leenmannen. 't Oirkonde hebben wy deese met ons Segel bevestight, op onsen Slote Nyenrode den 27e April des Jaars X zes E vier end' negentigh.

J. DE HAAS Stathr.

Ook de volgende acte getuigt:

In 1699 Compareerden den 19e May voor den notaris Dirk van der Groe Vrouwe Catharina Cromhout, wed. ende boedelhoutster van dhr. Jacob Poppe ter eenre en den Heer Matheus Chitti ter andere syde, en verkocht de eerste comparante aan den tweeden „sekere hofsteede en plantagië met sijn huysinge, betimmerte, bepotingen ende beplantinge door in en opstaand met omtrent ses en dartigh morgen lants.... ende noch een halve morgen leenroerigh aan den huyse van Nieuwenrode door de voorn. heer Jacob Poppe gekocht van Joffer Agneta Blocq huysvrouw van dh. Sybrand de Flines alles gelegen onder den gerechte van Loenen, belant ten oosten de rivieren de Veght, ten westen de heer Cromhout, ten suyden de Evenaars Dyck, en ten noorden de weg na Aasteyn....

Over-Holland, de heerenhofstede aan de Vecht was dus in ieder geval in het bezit van de Heeren Jacob en Joannes Poppe van 1676 tot 1699.

Ik kan dit vluchtig overzicht van Over-Holland in het laatst der 17e eeuw niet beter besluiten dan bij den dank die ik reeds uitsprak aan de leden van het genootschap Niftarlake, van wie ik ontelbare waardevolle inlichtingen over de mij nog onbekende Vechtstreek kreeg, ook nog dien te voegen aan de Heeren Doude van Troostwijk die mij op buitengewone wijze van dienst waren en de Heeren Bestuursleden der Vereeniging „Het Utrechtsch Landschap" die mij toestonden op Over-Holland zelf, in den mooien Vechtkoepel te werken. Het verblijf op het thans verlaten landgoed, dat op een nieuwen bewoner wacht, heeft een onvergetelijken indruk op mij gemaakt en de vreugde daarvan zal hoop ik natrillen in mijn boek.

Juli 1929. M. C. VAN ZEGGELEN.